

Ulospäin suuntautuvien käytösoireiden, haitallisten suoritusstrategioiden ja koulumenestyksen negatiivinen kehä

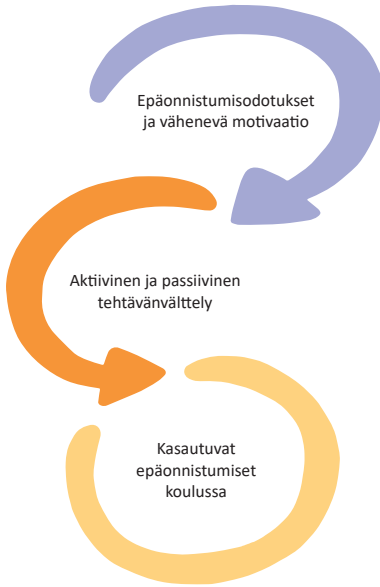
TEKSTI:

Iines Palmu, kehittämiskoordinaattori, Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri väitöskirjatutkija, Jyväskylän yliopisto
iines.palmu@valteri.fi

Elämänkaareissa monet ikävät kehityskulut ovat yhteydessä sekä ulospäinsuuntautuviin käytösoireisiin että heikkoon koulumenestykseen (Erskine ym., 2016; Trout ym., 2003). Nämä ovat myös yhteydessä toisiinsa ja tällaisten negatiivisten kehityskulkujen näkökulmasta koulusiirtymät ovat riskin paikkoja (Evans ym., 2018). Lisäksi nuoruusiässä oppimismotivaatio usein laskee (Eccles ym., 1991) ja oppimismotivaation ilmentymä, haitalliset suoritusstrategiat, ovat yhteydessä ulospäin suuntautuviin käytösongelmiin (Aunola ym., 2000). Väitöskirjatutkimuksessani tarkastelin ADHD- ja käytöshäiriöiden suhdetta koulumenestykseen alakoulun viimeisten ja yläkoulun ensimmäisen vuoden välisenä aikana. Tavoitteenani oli selvittää kolmen osatutkimuksen avulla, millaisia pitkän aikavälin yhteyksiä eri käytösoireiden ja koulumenestyksen välillä voidaan havaita, ja toisaalta tarkastella millainen rooli haitallisilla suoritusstrategioilla sekä

kouluun sopeutumisella on käytösoireiden ja koulumenestyksen välistä suhdetta selitettäessä. Tutkimusjoukko koostui otoksesta viidesluokkalaisia, joita seurattiin seitsemännän luokan loppuun. Käytösoireet mitattiin opettajien arvioina, eivätkä ne perustuneet olemassa oleviin diagnooseihin. Haitallisia strategioita oppilaat arvioivat itse ja tieto koulumenestyksestä saatiin opettajilta sekä koulun rekistereistä.

Suoritusstrategioita voidaan kuvata ajatusten, tunteiden ja toiminnan prosessina, joka käynnistyy, kun ihminen kohtaa haastavan tilanteen. Aiemmat kokemukset ovat tuottaneet minäkäsityksen, joka luo pohjan tehtävään liittyville odotuksille. Odotukset puolestaan käynnistävät tietynlaista toimintaa, joka yleensä määritellään tehtävään liittyväksi tai liittymättömäksi. Prosessi päättyy tehtävän onnistumisen tai epäonnistumisen syiden pohdintaan. Tässä yhteydessä haitalliset suoritusstrategiat viittaavat epäsuotuisiin, epäonnistumiseen johtaviin strategioihin oppimistilanteissa. Haitalliset strategiat näyttäytyvät mm. epäonnistumisen pelkoja ja tehtävänvälttelynä haastavissa tilanteissa mm. epäonnistumisen pelko ja tehtävänvälttely haastavissa tilanteissa (Nurmi, 1993; Elliot & Hulleman, 2017). Aiemmassa kirjallisuudessa on puhuttu myös itseä vahingoittavasta

Kuvio 1. Haitallisten strategioiden negatiivinen kehä

toiminnasta (Jones & Berglas, 1978), opitusta avuttomuudesta (Dweck & Leggett, 1988) ja tehtävää välttelevästä käyttäytymisestä (Nurmi 1993).

Tutkimukseni tulosten mukaan erityisesti ADHD -oireet ovat riski heikkenevälle koulumenestykselle tässä ikävaiheessa. Aiemmasta tutkimuksesta tiedetään, että oppilaat joilla on ADHD-oireita (mutta eivät täytä diagnostisia kriteereitä), suoriutuvat koulussa usein heikosti suhteessa taitotasoonsa (Diamantopoulou ym. 2007; Rodriguez ym. 2007). Niillä oli pitkän aikavälin vaikutuksia koulumenestykseen myös silloin, kun lapsen ja perheeseen liittyviä taustatekijöitä kontrolloitiin, ne vaikuttivat haitallisten suoritusstrategioiden kanssa toisiaan vahvistaen, ja nämä vaikutukset

heijastuivat yli koulusiirtymän. Lisäksi yläkoulun alussa haitalliset suoritusstrategiat välittivät aikaisempien ADHD-oireiden vaikutusta koulumenestykseen pojilla, mutta tytöillä oireiden vaikutus oli suora.

Pitkittäisyhteys ADHD-oireiden ja haitallisten suoritusstrategioiden välillä on olemassa, ja nämä yhteydet ovat merkittävän pysyviä yli ajan. Toisaalta tämä on hyvä uutinen: interventio yhdellä osa-alueella (ADHD-oireet tai suoritusstrategiat) voi hyödyttää myös toisella. Pitkittäisyhteys ADHD-oireiden ja haitallisten suoritusstrategioiden välillä ei ole yllätys, sillä aivojen tarkkaavuustoiminnot ovat keskeisessä roolissa adaptiivisessa käyttäytymisessä (Berger ym. 2007). On todennäköistä, että tarkkaavuuteen liittyvät vaikeudet itsesäätelyssä ja toiminnan ohjauksessa (l. inhibitiokontrolli, ongelmanratkaisu, itsetarkkailu) lisäävät haitallisten suoritusstrategioiden käyttöä koulupolun varrella, samalla näitä strategioita vahvistaen. Kun lapsen tai nuoren on vaikea tarkkailla ja säädellä kognitioitaan, emootioitaan ja käyttäytymistään, tavoitteiden saavuttaminen ja/ tai sopeutuminen kognitiivisiin ja sosiaalisiin vaatimuksiin oppimistilanteissa on vaikeaa.

Tulokset puhuvat tuen tarpeen (sekä ADHD-oireet että haitalliset strategiat) varhaisen tunnistamisen ja pedagogisen tuen toteuttamisen sekä oikea-aikaisen kohdentamisen tärkeyden puolesta. Jo alakoulussa on tärkeää tunnistaa käyttäytymisen, toiminnanohjauksen, oppimisen ja motivaation tuen tarve, ja tuen tulisi seurata oppilasta yli koulu-

siirtymän. ADHD-oireet ovat merkittävä riski koulumenestykselle erityisesti tässä koulupolun vaiheessa, ja erityisen riskin muodostaa oireiden ja haitallisten strategioiden toisiaan vahvistava negatiivinen kehä, joka muodostuu jo alakouluaikana. Tämän negatiivisen kehän vaikutukset ylittävät yli koulusiirtymän, jopa ensimmäisen yläkouluvuoden loppuun. Yhtenäiset käytänteet ja tuen jatkuvuus olisivat ensiarvoisen tärkeitä tässä muutosvaiheessa erityisesti niille oppilaille, joilla on ADHD-oireita.

Tässä kehitysvaiheessa nuoret määrittelevät, ovatko he sellaisia henkilöitä, jotka pärjäävät hyvin koulussa. Tämä on kriittinen aikaikkuna, jolloin opettajat molemmilla kouluasteilla voivat auttaa oppilaita kehittämään positiivista akateemista identiteettiä suotuisien suoritusstrategioiden opettamisen ja pedagogisen tuen kautta. Tämä tarkoittaa tasapainottelua kehitysvaiheeseen liittyvien autonomian, kykenevyyden ja yhteenkuuluvuuden (Ryan & Deci 2017; Eccles ym., 1991) tarpeiden ja käyttäytymisen ja oppimisen tuen tarpeiden välillä. Ympäristöön ja motivaatioon liittyvät tekijät vaikuttavat yksilön toimintakykyyn eri tilanteissa (esim. miten paljon ADHD-oireet haittaavat oppimista eri tilanteissa), ja nämä on huomioitava opetusta ja tukea suunniteltaessa. Ensin on tärkeää tunnistaa oppilaat, joilla on ADHD-oireita ja haitallisia suoritusstrategioita (ja ennakoiden näihin liittyviä oppimisen tuen tarpeita). Tämä on erityisen tärkeää ADHD-oireiden ja haitallisten suoritusstrate-

gioiden muodostaman tuplariskin vuoksi. Toiseksi erityisesti tyttöjen, joilla näitä haasteita on, tunnistaminen olisi tärkeää. Koska ADHD-oireet ilmenevät työllillä ja pojilla hieman eri tavoin, saattavat tytöt tässä vaiheessa naamioida tarkkaavaisuuden haasteensa muiden oppimis- tai motivaatiovaikeuksien taakse, käyttää haitallisia suoritusstrategioita ja jäädä näin oikein kohdennetun tuen ulkopuolelle. Tukitoimia tulee myös kehittää: vaikka pojat, joilla oli ADHD-oireita, saivat pedagogista tukea, tämä tuki ei riittänyt keskeyttämään ADHD-oireiden ja haitallisten strategioiden toisiaan vahvistavaa kierrettä. Pitkän aikavälin negatiivisten seurausten välttäminen edellyttää kierteen katkaisemista. Nämä oppilaat hyötyisivät todennäköisesti metakognitiivisten taitojen harjoittelusta, johon yhdistetään akateemista ja toiminnanohjauksen tukea sekä valinnan ja itselähtöisen päätöksenteon mahdollisuuksia. Kun negatiivinen kehä onnistutaan katkaisemaan ja opettamaan adaptiivisia strategioita, ne pitävät itseään yllä ja tukevat onnistumisen mahdollisuuksia myös tulevaisuudessa. ■

Väitöskirjani julkinen tarkastustilaisuus pidetään Jyväskylän yliopistolla 19.1. 2024 klo 12.00. Seminaarinmäki, S 212.

Artikkelin lähteet löytyvät verkkosivuilta.